

Voorbijgewaaid geluk

Theodor
Holman

Voorbijgewaaid
geluk

*Over familie, jongensdromen
en ouder worden*

Nieuw Amsterdam

© Theodor Holman 2017
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Studio Ron van Roon
Foto auteur © Quintalle Nix
NUR 320
ISBN 978 90 468 2280 7
www.nieuwamsterdam.nl

Voor Koning en Bloem

Als je schrikt wanneer je wakker wordt, vermoed je dat je de dood net hebt weten te ontlopen.

Ik zat rechtop in bed, trok mijn been op – er was aan mijn tenen getrokken. De deur zag ik bewegen – was hij ontsnapt?

‘Rustig maar, pap, ik ben het...’

Mijn dochter had geprobeerd me te wekken door mijn tenen te kietelen want ik had me blootgewoeld (ze zou later zeggen dat ze eerst mijn stinkvoeten rook en daarna pas zag). Haar vriend, iets later binnengekomen, stond nog bij de deur en naderde schuchter mijn bed. Ik had niet gehoord dat ze mijn huis hadden betreden en mijn slaapkamer binnen waren gestapt.

Het was negen uur in de morgen. Pas een paar uur geleden was ik naar bed gegaan. Gêne; ik had me niet helemaal uitgetkleed want ik had die nacht bij Hans iets te veel gedronken. Ik had alleen m’n broek kunnen uittrekken en was op bed gevallen waar mijn voeten aanvankelijk werden verwarmd door de zachte vacht van Moor – en ik begreep waarom ze niet had geblaft: ze kende mijn dochter.

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg ik. Ik probeerde mijn bril op het nachtkastje te voelen, de vriend van mijn dochter reikte hem aan.

‘Pap...’ zei mijn dochter, ‘kijk.’ Ik kreeg een negatief in mijn handen gedrukt. ‘Dit is een echo. Ik ben zwanger.’

Mijn bril moest ik meteen weer afzetten anders kon ik niks van dichtbij zien. Het negatief drukte ik bijna op mijn ogen. Ik herkende niets. Maar dat hoefde ook niet. ‘Wat leuk... Gefeliciteerd...’

We zwegen.

‘Vind je het echt leuk, pap?’

‘Natuurlijk... Ik slaap misschien nog half... Ik ben blij... heel blij... Ik heb alleen geen broek en geen onderbroek aan en durf het bed niet uit...’

Ik voel geen schaamte voor mijn dochter maar wel voor haar vriend. Die keek op zijn horloge en tikte mijn dochter aan.

‘We gaan nu naar mama, pap... Niet meteen bellen, ik wil het haar zelf vertellen.’ Ze pakte het negatief uit mijn handen en kustte me. ‘Ga nog maar even slapen... Het wordt een jongen. Dat weet ik zeker.’

‘Doe je de deur goed dicht?’

‘Vind je het echt leuk, pap?’ had mijn dochter gevraagd.

Wat een rare vraag. Waarschijnlijk had ik door mijn vermoeidheid niet enthousiast genoeg gereageerd. Ik was meer dan verheugd, ik ervoer dat zelfs als een instinctieve reactie. Maar tegelijkertijd besepte ik voor het eerst dat de houtworm die ouderdom heet zich in mijn lichaam en geest naar binnen had gevreten. Dat zinde me niet. Mijn leven was nog niet genoeg op orde om oud te zijn, en een opa is een oude man.

Ouderdom zou een staat van genade moeten zijn. Een

troon waarop je mag zitten en die gedragen wordt door je verdiensten, die vrijwillig als slaven voor je klaarstaan en je naar het onverbidelijke eindpunt begeleiden.

Ik probeerde iets weg te jagen wat niet meer weg te jagen viel.

‘We krijgen drie kinderen,’ schreef mijn vader aan mijn moeder in een brief die hij in krijgsgevangenschap van de Japanners mocht schrijven, en die mijn moeder ook daadwerkelijk heeft ontvangen.

Mijn zuster was al geboren. Negen maanden na de bevrijding kwam mijn broer. En ik... het lukte niet.

Pas in 1953. Mijn ouders voelden zich al oud, rond de veertig. Vriendjes noemden mijn vader ‘je opa’. Ik verbood mijn ouders te komen kijken als ik buiten aan het voetballen was.

Ik ben nooit eenzaam geweest, maar ik heb me wel altijd eenzaam gevoeld.

Eenzaamheid, als een pak dat je dagelijks draagt. En mijn werkkleding: alles wat ik schrijf, schrijf ik aan mezelf. Als vermanende brieven van een vader aan een zoon die niet luistert en niet aan zijn vader durft te zeggen dat hij het niet kan.

Het – dat is eigenlijk ‘het leven’.

Eenzaamheid beschermt je tegen pijn en angst. Pijn die ik altijd voel als ik in de toekomst kijk; het is angst voor de dood die bedreigender wordt naarmate ik het idee heb dat ik nog niets van waarde heb gerealiseerd dat mijn leven rechtvaardigt.

Freud schijnt er in alles behoorlijk naast te hebben gezeten, maar toch moet ik vaak aan hem denken. Mijn vader liet zich een keer ontvallen: 'In feite was mijn leven afgelopen nadat ik alles had gedaan om levend uit de oorlog te komen, en we Indië kwijt waren.' Ik begreep dat, maar dacht toch: en ik dan, pap! Ik bedoelde: ik ben van na de oorlog, was ik het niet waard om voor te leven?

Ach, we moeten daar niet te dramatisch over doen. Het was voor hem erger dan voor mij: tevergeefs indologie gestudeerd, tevergeefs in Indië geprobeerd iets tot stand te brengen, tevergeefs in de oorlog gevochten, tevergeefs – naar eigen zeggen – in leven gebleven; de balans was zelfs met een paar naoorlogse kinderen niet meer in evenwicht te brengen.

Wat onze ouders ons te bieden hadden, waren schutkleuren waarmee we onopvallend door het leven konden kruipen, want wie opvalt, maakt zich kwetsbaar.

'En toen ben je gaan stelen?' vroeg Jan van de Lande. Hij was de bekendste jeugdpsychiater van Nederland. Mijn ouders hadden me naar hem gestuurd omdat ze wel eens wilden weten wat er met mij aan de hand was.

Ik hield niets voor mezelf; ik wilde alleen maar dromen van anderen waarmaken en nam bestellingen op: een lp van de Beatles, eentje van de Stones, lippenstift, nagellak, een fles wijn – allemaal door mij geleverd in ruil voor gezelschap tegen de eenzaamheid. Om jezelf in stand te houden, moet je soms regels overtreden, ingaan tegen de heersende moraliteit; het dievenpad is voor velen de weg naar maatschappelijke acceptatie.

Ik hoefde niet opgenomen te worden, ik was betrekkelijk normaal, wat voor mijn ouders een opluchting is geweest maar wat ik zelf betreurde: ik wilde uitzonderlijk zijn, abnormaal, buiten de boot vallen – en dan gered worden.

Wie *De Avonden* van Reve kent, zal het niet verwonderen dat niet alleen het boek maar juist de laatste regels mij diep troffen: “‘Het is gezien,” mompelde hij, “het is niet onopgemerkt gebleven.” Hij strekte zich uit en viel in een diepe slaap.’

Het is gezien – hier was ‘het’ niet alleen het gedrag van de ouders maar ook: het leven. Dat lidwoord, ‘het’, is zo vaak voorbijgekomen en -gegaan: het geluk dat even voorbijwaaide zonder dat je het wist, het verlangen naar de liefde die je had en verknalde – je zag het terug in de stukken van Strindberg. Het, onzijdig lidwoord, niet mannelijk en niet vrouwelijk. Enigszins laf.

Altijd gezocht naar De vriendschap, De vrouw, De kring, De bende; aanpassen geschiedt alleen om eenzaamheid te weerstaan.

Kom, ik moet vanavond naar een verjaardag. Ik ga straks dus weer andere mensen ontmoeten. Ik noem het ‘in de paradox stappen’, want hoewel ik me eenzaam voel, word ik angstig van veel lieden om me heen. Het liefst ben ik alleen, omgeven door veel mensen op afstand.

Een bohemien had ik moeten zijn, maar ik had er de moed niet toe – en m’n echtgenoten en vriendinnen hebben altijd gezegd dat ik het huis moest schoonmaken.

Mijn dochter, wier buik bijna net zo dik is als de mijne, vroeg of ik meeding naar het Zuiderbad, want daar is een speciaal uur voor zwangere vrouwen en bejaarden en dan konden we elkaar ook weer eens spreken. We hebben het beiden namelijk druk. Zij heeft de lessen feministiek van haar moeder goed begrepen, en ik doe alsof ik een bestaan in stand houd, dus lopen we elkaar vaak mis.

En zo, zoals de Engelsen dat zo aardig zeggen, vond ik mezelf terug in het flink opgewarmde chloorwater. Zwemmen met mijn dochter, dat had ik zeker vijftientig jaar niet gedaan.

Praten terwijl ik met mijn dochter zwom, was door het tempo helaas niet mogelijk. Na twee slagen botste ik tegen vrouwelijk blubberend bejaardenvet. De traagheid van de ouderdom is een vloek: je houdt er de dood niet mee op afstand.

‘Ik heb zin in een bommetje,’ zei ik tegen mijn dochter.

‘Pap, doe alsjeblieft niet zo kinderachtig. Ik vond die column van je gisteren ook al zo kinderachtig.’

‘Waarom? Vanwege het woord neuken?’ vroeg ik luid, zodat de andere zwemmers me misschien wel konden horen.

Mijn dochter zwom zwijgend door.

Als je de cijfers van een bloeddrukmeter afleest, is het net of je een ansicht krijgt van je hart uit een gebied waar het altijd regent.

Lieve kleinzoon. Vandaag geboren. Waarschijnlijk, lieve jongen, zul je het ook ooit ervaren: de schoonheid van de

breekbaarheid. Toen ik je even mocht vasthouden en met-
een verliefd op je raakte en m'n lippen je hoofdje voelden,
merkte ik hoe broosheid kan ontroeren.

Je moeder voelde jaren geleden ook zo breekbaar aan – ze
is ijzersterk geworden en ik houd nog evenveel van haar als
toen. Hoewel... gisteren, toen ze jou in haar armen had,
hield ik meer van haar dan ooit.

En je had ook geen betere vader kunnen treffen: hij is
mooi, krachtig en goed voor je moeder.

Dat stelt opa gerust.

De afgelopen maanden dacht ik vaak, stel dat jij op een
dag aan mij vraagt: 'Opa, wat is nou echt leuk?', wat zou ik
dan moeten antwoorden? Ik denk dat ik je dan het volgende
vertel: ikzelf heb de nacht altijd veel leuker gevonden dan
de dag. Die duisternis als de zon is ondergegaan heeft iets
geheimzinnigs. 's Nachts door donkere straten lopen of op
het strand rondslenteren, is net of je een verhaal binnen
loopt. Ik kan daar elke keer opnieuw van genieten.

En waar ik ook van geniet, zijn dieren. Je moet eigenlijk
altijd liever zijn voor dieren dan voor mensen, tenzij men-
sen zich als lieve honden of poezen gedragen – dan mag je
ook lief voor hen zijn. En meisjes zijn natuurlijk bijzonder
leuk, al geloof je dat niet meteen. Mijn moeder, jouw over-
grootmoeder, gaf mij eens goede raad en die geef ik nu door.
Toen ik naar mijn eerste schoolfeestje ging, strikte ze m'n
das en zei ondertussen: 'Je moet over meisjes drie dingen
weten: ze willen aandacht, begrip en tederheid, a, b, t, ge-
makkelijk te onthouden, denk maar aan abc.'

Wat ook leuk is, is met enige regelmaat dronken worden
nadat je iets hebt gepresteerd. Vooral als je iets moois hebt

geschreven, gecomponeerd of getekend. Opa wil nog een keer dronken worden nadat hij een prijs heeft gewonnen. Vannacht heeft hij jou als prijs ervaren, maar opa speelt wel vaker vals. (Ook leuk, maar niet te vaak doen.)

Lieve kleinzoon, ik zou ook heel graag met je over een boek praten dat jij heel mooi vindt en ik verschrikkelijk. We worden dan heel kwaad op elkaar, en even later maken we het dan weer goed.

Welkom, Koning.

‘Ha Willem, ik ben het!’ Willem is een vriend die als een rode draad door mijn leven loopt.

‘Je hoeft niet te schreeuwen, Theodor. Ik ben niet doof.’

‘Gefeliciteerd.’

‘Waarmee?’

‘Ik hoorde van Jet dat je jarig was.’

‘En mijn cadeau is dat ik in dit kutziekenhuis lig.’

‘Beste ziekenhuis van Amsterdam.’

‘Ja, ze doen aan stervensbegeleiding.’

‘Je gaat niet dood.’

‘Mijn linkerkant is al dood.’

‘Dat kan opknappen.’

‘Ja, ik kan straks alles met mijn rechterhand doen terwijl ik links ben.’

‘Ik heb een cadeautje voor je meegenomen. Iets van vroeger...’

‘(...)’

‘Wat is er?’

‘Droog m’n ogen, Theodor. Ik wil niet huilen.’

‘Waarom huil je?’

‘Dat komt door... gewoon... ik moet om alles huilen. Als de zuster me m’n boterham in stukjes voert, moet ik al huilen.’

‘Je hebt je cadeau niet eens uitgepakt...’

‘Dat kan ik niet.’

‘Zal ik dat voor je doen?’

‘Het kwam door het woord “vroeger”, Theodor. Vroeger... het woord blijft, maar vroeger is weg. Nu begin ik weer... Pak maar uit.’

‘Het is... kijk: *Het grote jaren-zeventigboek*... Voornamelijk foto’s zodat...’

‘Ik ben moe.’

‘Ik kom volgende week wel weer... Zal ik het meenemen?’

‘Nee... leg maar hier... En droog...’

‘Ja... ga maar wat rusten.’

‘Slapen... Niet rusten zeggen. Slapen.’

Achteraf heeft de jeugd me bedonderd.

Vanaf het allereerste moment dat ik besepte dat ik jong was, wilde ik oud zijn. En nu vergeet ik te vaak dat ik dat ben.

Beïnvloedt een oorlog je DNA? Als dat zo is, kan oorlog dan je leven verlengen? Je hoort vaak dat een generatie na een oorlog langer leeft. Als dat zo is, betekent dat dan ook dat een generatie die geen oorlog heeft gekend, eerder sterft? Maar de mensen worden in het algemeen toch steeds ouder? Zou het kunnen dat we straks een oorlog beginnen om een volgende generatie langer te laten leven?

Moet Koning straks verplicht een DNA-test laten afnemen? Als hij daartoe gedwongen wordt, zal ik er hoogstpersoonlijk voor zorgen dat het niet gebeurt. Maar wat als hij het zelf wil wanneer hij 21 is?

Wat wilde ik niet toen ik 21 was? Ik wilde in 1974 bijvoorbeeld geen kinderen omdat 'het ongebreidelde kapitalisme de aarde zou vernietigen'.

Ik maan mijn dochter nu snel nog meer kinderen te maken.

Toen mijn ouders uit de oorlog kwamen, waren ze net dertig jaar en moesten ze opnieuw beginnen.

Mijn vader dacht dat hij 75 zou worden. In een brief schreef hij aan zijn schoonmoeder: 'Dan hebben we nog 45 jaar te leven. Dat zijn iets meer dan 16.000 dagen.' Hij kreeg er nog 300 dagen bij.

Koning kan meer dan 36.500 dagen leven.

Stel je voor, we zullen meer dan honderd jaar kunnen worden zonder depressies en andere kwalen... Wat voor mensen worden we dan? Hoe kijk ik dan tegen de zaken aan?

Ik ben altijd van mening geweest dat fysieke en geestelijke ongemakken je biografie heftiger beïnvloeden dan het politieke klimaat of iets dergelijks. Ziekte vormt je meer dan gezondheid. Echt lijden is het lijden aan lichamelijke begrenzungen, en dat lijden scherpt je omdat je pijn wilt voorkomen.

Maar als je in goede gezondheid honderd en meer wordt, hoe denk je dan over je moeder, je potentie en al die andere zaken die, als je ouder wordt, een glijbaan naar het einde

vormen? Als ik 180 ben, is mijn dochter 150 en mijn kleinzoon 120... het is een beeld dat me droevig stemt en vrees aanjaagt: wat hebben we elkaar dan nog te vertellen; het wordt een *da capo* zonder *al fine*.

Creativiteit heb ik altijd ervaren als een vorm van ademen en dus van leven. Schrijven en lezen is een wijze van bestaan, een manier om de zinloosheid van dat bestaan zin te geven; je maakt er iets van. En dat niet alleen: je traceerbaarheid is je geschenk aan het nageslacht, hoe nietig ook. En al vernietigen ze op dit moment mijn uitgeversrestanten, mijn geschriften zijn ergens. Hun verpulvering duurt langer dan de verweking van onze hersens. Bestudeerbaarheid zorgt derhalve voor de mogelijkheid dat je doorleeft terwijl je al gestorven bent; al die kennissen en vrienden die zijn gestorven hoor ik nog spreken, praten, denken via hun boeken, films en cd's. Veel schrijvers regeren mij over hun dood heen.

En straks word je meer dan honderd in goede gezondheid.

Hoe geef je zin aan je leven als het leven al zinvol is? Ik bedoel: als iedereen bij wijze van spreken kan drinken uit de fontein van de jeugd, of de kelk met het levenselixer in de supermarkt kan aanschaffen, waarom dan nog naar iets streven? En wat is dan 'schoonheid' nog – ik heb al zo'n moeite met dat diffuse begrip. Als we allemaal oud kunnen worden, gaan we er dan voor het gemak maar allemaal gelijk uitzien omdat dat 'rechtvaardig' zou zijn? De verdeling van schoonheid is de grootste onrechtvaardigheid die ik ken – wie mooi is, kan toveren. Zal de strijd om wie de mooiste is dan niet een politieke strijd worden?

Mijn vader vertelde vaak het verhaal over hoe de dood ontstond. Waar het verhaal vandaan komt, weet ik niet.

‘Een vrouw werd oud en lelijk. Haar borsten gingen hangen en ze kreeg overal rimpels en haar huid werd droog en schilferig. Iedereen keerde zich van haar af. Men schold haar uit en gooide stenen naar haar. Ze leed pijn en honger. Toen kwam er een mooie jongen naar haar toe en die zei: “Als je honger hebt, vrouw, dan moet je jezelf opeten.” Daar werd de vrouw zo kwaad om dat ze de jongen doodsloeg en hém opat! Vanaf dat moment kon ze alleen nog maar mensen-vlees eten.’

Die vrouw wil ik later trouwen.

Dat je uiteindelijk dood moet, is net zo erg als dat je uiteindelijk doodgaat.

Na mijn scheiding – vijftientwintig jaar geleden – liep ik af en toe naar de kleuterschool van mijn dochter. Ik wist wanneer het speelkwartier was, en dan zag ik haar met haar vriendinnetjes tikkertje doen, of verstoppertje. Ik meldde me niet. Keek alleen maar, vechtend tegen een kater waarvan ik telkens weer tevergeefs dacht dat ik van hem kon winnen door weer iets te drinken.

Tien jaar later zag ik mijn dochter, weer met vriendinnetjes, winkelen in de Bijenkorf. Een mooi meisje dat zich onbespied waande – zeker door haar vader die op dat moment ‘een nieuwe tante’ aan zijn arm had die hij verborgen wilde houden en daarom afkocht met ‘een leuk armbandje’.

Ik wilde mijn dochter toen niet zien, en ik vermoed, zij mij ook niet.

Ik hoorde haar lachen. Ze deed een veel te dure sjaal om, keek in een spiegel, wachtte op de reactie van haar vriendinnen. Wat hield ik van haar.

‘Als je deze mooi vindt, koop ik hem voor je,’ zei ik tegen mijn nieuwe vriendin, die welbeschouwd maar een paar jaar ouder was dan mijn dochter. Ik verborg mijn hoofd in een glanzende vitrine en zag in de juwelen een onbeholpen klootzak gespiegeld.

En nu, weer tien jaar later, loop ik – grijs, moe, pijn in de voeten – met de hond door het Vondelpark. En opeens loopt daar mijn moeder achter een kinderwagen. Die lichte kromming van de rug, die benen, dat hoofd half schuin.

Mijn moeder is dood, en ik heb haar nooit achter een kinderwagen zien lopen. Mijn dochter wandelt met mijn kleinzoon in het park. Aan de wandelwagen zit een kleine paraplu. Tegen de zon, maar ook tegen de regen. Goed zo, paraplu, denk ik. Ofschoon ik nog op ruime afstand ben, maak ik me bezorgd want mijn dochter kijkt meer in de wagen dan om zich heen.

Moet ik me melden? Is het niet beter om me om te draaien en naar huis te gaan? Maar de hond verraadt me. Even later strijk ik over de wang van mijn kleinzoon, die nog diep in slaap is, en hoor dat hij in een maand vijf centimeter is gegroeid.

Ik duw mijn wijsvinger in zijn handje om te voelen hoe hij die omvat.

Willem en ik waren in Parijs, ik weet het jaartal niet meer. Nog voor ik Marijke kende, dus het moet 1971 of zo zijn geweest. Ik was zeventien, achttien. Mijn haar viel over mijn

tepels. Ik droeg dag en nacht een zonnebril met op sterkte geslepen glazen. Min 8.

We sliepen in een jeugdherberg. Waar precies, ben ik ook vergeten. Het enige wat ik me nog goed herinner is dat we de hele dag aan het praten waren. Praten, praten, praten. Over de toekomst. Wat moesten wij worden, en hoe moest de maatschappij eruitzien? We liepen uren door het centrum, pratend. Dan gingen we ergens zitten, pratend. We hadden nauwelijks geld en aten alleen maar brood met tomaat. Dus we praatten met onze mond vol.

Wie praat, wordt wat hij zegt. Willem werd schilder en jazzmusicus, en ik schrijver.

Na de moord op mijn vriend Theo van Gogh zag Willem mij op de televisie in een café in New York, een dag nadat hij zijn vrouw had begraven die ik nooit heb gekend. Hij stuurde me een mailtje. Ik stuurde een mailtje terug. Dat ging zo een tijdje heen en weer. Op een keer vroeg hij ach-teloos in een van de laatste zinnen: ‘Zeg, en leeft Jet nog? Die moet nu toch ook 53 zijn of zo.’

Het bleek de eerste zin van een van de meest romantische verhalen die ik van nabij heb meegemaakt: oudere man ontmoet jeugdvriendin en ze beginnen weer iets samen. Nee, ze zijn niet getrouwd – maar dat had met belastingen of iets dergelijks te maken. Ze hebben wel een feest gegeven, waar Willem en ik weer gitaar hebben gespeeld; om het serieuze repertoire van vroeger moest nu iedereen lachen: ‘Blowin’ in the Wind’, ‘House of the Rising Sun’, ‘Suzanne’, ‘Turn Turn Turn’, en we sloten af met ‘Love Minus Zero, No Limit...’, waarbij Willem met zijn rug naar het publiek ging staan en ik de enige was die zijn ogen vochtig zag worden.